

<https://doi.org/10.15407/socium2020.02.029>
УДК 316.624

Чаплик М.М., канд. іст. наук, доцент кафедри соціології управління, завідувач соціологічної науково-дослідної лабораторії Донецького державного університету управління, вул. Карпінського, 58, Маріуполь, 87513, Україна, email: mchaplyk@gmail.com, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2227-0039>

ЗМІНА ВЛАДИ ТА БОРОТЬБА З КОРУПЦІЄЮ В УКРАЇНІ: ПОГЛЯД КРІЗЬ ПРИЗМУ ТЕОРЕМИ ТОМАСА¹

Розглянуто сучасні українські політичні реалії: прихід до влади за результатами президентських і парламентських виборів нової політичної сили та її перспективи у боротьбі з корупцією. Показано прогноз щодо подальшого розвитку подій у напрямі боротьби з корупцією, заснований на теоремі Томаса. Зокрема, розглянуто перспективи команди несистемних політиків у боротьбі з корупцією. Згідно з теоремою Томаса, визначення ситуації як реальної могло мати місце під час виборів і голосування за несистемного кандидата та його політичну силу. Обґрунтовано думку, що глядачі та водночас потенційні виборці перенесли образ екранного героя на реального кандидата й ототожили їх. Крім того, розкрито механізм визначення реальності ситуації через власне ототожнення несистемного політика з героєм серіалу, який бореться з корупцією та досягає успіху. Отже, визначення ситуації як реальної може бути притаманне також новообраному голові держави та представникам його команди через вживання у роль борців із корупцією та власні ціннісні установки. Зазначено, що саме навколо боротьби головного героя та його друзів із корупцією у вищих ешелонах влади розгортається основна сюжетна лінія серіалу “Слуга народу”. Наводяться висловлювання самого голови держави, представників його команди та колег, які підтверджують наміри Президента України та новообраної влади в цілому змінити країну, у тому числі й за напрямом подолання корупції. Таким чином, на думку автора, існують певні передумови для здійснення самовтілюваного пророцтва. Крім того, перемога команди несистемних політиків поставила певні рекорди суспільної підтримки та довіри. Отже, самоздійснюване пророцтво посилятиметься на колективну волю українського народу до змін і відповідну мотивацію новообраної влади. Придільено увагу ймовірним ризикам на шляху реалізації самовтілюваного пророцтва, серед яких виокремлюються зовнішня загроза, спротив таких внутрішніх груп, як олігархи та урядовці, кадрова проблема: потреба у вмотивованих професіоналах з певними моральними якостями тощо. Зазважено на перспективності подальшого вивчення феномену самоздійснюваного пророцтва та його впливу на суспільство у добу інформаційних технологій.

Ключові слова: корупція, несистемні політики, теорема Томаса, самовтілюване пророцтво, серіал “Слуга народу”, соціальне прогнозування.

Chaplyk M.M., PhD. (History), Associate Professor, department “Sociology of Management”, head of the sociological research laboratory, Donetsk State University of Management, 58, Karpinskoho Str., Mariupol, 87513, Ukraine, email: mchaplyk@gmail.com, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2227-0039>

¹ Стаття друкується як запрошення до дискусії.

© Чаплик М.М., 2020

CHANGE OF AUTHORITY AND THE FIGHT AGAINST CORRUPTION IN UKRAINE: A VIEW THROUGH THE PRISM OF THOMAS THEOREM

The article examines contemporary Ukrainian political realities, namely the coming to power following the presidential and parliamentary elections of a new political force and its prospects in the fight against corruption. The forecasting for further developments in the fight against corruption is proposed based on Thomas theorem. In particular, the author looks at the perspectives of a team of non-systemic politicians in the fight against corruption. Attention is drawn to the fact that, according to Thomas theorem, the definition of the situation as real could have taken place during the elections and voting for the non-systemic candidate and his political power. It is argued that viewers and potential voters, at the same time, transferred the image of the screen hero to a real candidate and equated them. In addition, the mechanism of determining the reality of the situation is disclosed through its own identification of a non-systemic politician with a TV series hero who fights corruption and succeeds. Consequently, the definition of the situation as real may also be inherent in the newly elected head of state and representatives of his team because of getting used to the role of anti-corruption fighters and their own values. It is noted that it is precisely around the fight of the main character and his friends with corruption in the higher echelons of power that the main storyline of the TV series "Servant of the People" unfolds. The statements of the President himself, his team members and colleagues, which confirm the intentions of the President and the newly elected authorities in general, to change the country, including in the direction of combating corruption, are given. Thus, according to the author, there are certain prerequisites for the realization of self-fulfilling prophecy. In addition, the victory of a team of non-system politicians has set some records of public support and trust. Therefore, the self-fulfilling prophecy will rely on the collective will of the Ukrainian people to change and the corresponding motivation of the newly elected government. In addition, attention is paid to the likely risks of a self-fulfilling prophecy, which includes an external threat, the resistance of internal groups such as the oligarchy and bureaucracy, personnel problems, namely the need in motivated specialists with certain moral qualities and others. The prospect of further study of the phenomenon of self-fulfilling prophecy and its impact on society in the age of information technologies is noted.

Keywords: corruption, non-system policies, Thomas theorem, self-fulfilling prophecy, series "Servant of the People", social forecasting.

Політичні процеси, які наразі відбуваються в українському суспільстві, виводять на новий рівень можливості прямої демократії в сучасну епоху. Існують всі підстави вважати, що український досвід уважно вивчатимуть у майбутньому.

Перемога на президентських виборах несистемного політика, прихід до влади в державі за результатами парламентських виборів несистемної команди, задекларована новою владою боротьба з корупцією, перші кроки у цьому напрямі, рівень підтримки населенням дій новообраної влади та його впевненість у тому, що країна розвивається у правильному напрямі тощо становить реальність українського сьогодення.

До однієї з функцій соціології належить прогностична функція. Хоча й прогнозування майбутнього – справа непросте та не завжди вдячна. Так, соціальні прогнози, які містять у собі негативну інформацію ("інформацію Касандри"), скоріше, відкидаються, ніж беруться до уваги [1, с. 203].

Одним з інструментів соціального прогнозування майбутнього може стати феномен самовтілюваного пророцтва. Про самовтілюване пророцтво в соціології першим

починає говорити Р. Мертон, який розкрив це поняття у статті під однойменною назвою (мовою оригіналу – “The Self-Fulfilling Prophecy”, 1948). Крім того, саме Р. Мертон популяризував серед наукової спільноти й саму теорему Томаса, завдяки якій власне й реалізується феномен самовтілюваного пророцтва.

Розглянемо, наскільки реальною є ймовірність самоздійснення пророцтва на прикладі очікувань суспільства та дій нової влади у напрямі подолання корупції.

За результатами президентських, а потім і парламентських виборів 2019 р. в Україні з'явилася низка публікацій, насамперед, публіцистичних, які намагалися їх пояснити. Про несподівані результати волевиявлення народу заговорили й науковці – представники гуманітарних і суспільних наук. Зокрема, відомі українські історики та соціологи говорять про електоральний майдан, що привів до влади шостого Президента країни. Так, соціолог Є. Головаха вважає, що “феномен Зеленського – своєрідний “електоральний Майдан”. Тобто, коли владу змінюють, не знаючи, що отримають. Це така форма масового протесту, під час якого не можна розрахувати, чим все це закінчиться” [2]. Український історик Я. Грицак зазначає: “У грудні 2015-го я писав, що революція програла і варто готувати новий Майдан – у виборчих скриньках. Не міг передбачити, що електоральний Майдан у квітні 2019-го набуде таких форм” [3]. На думку незалежної дослідниці І. Жежко-Браун “за своїм масштабом це заявка на системне оновлення всього українського суспільства, або, інакше кажучи, заявка на мирну соціальну революцію” [4, с. 111].

Для пояснення результатів виборів 2019 р. та прогнозування подальшого розвитку подій у країні, зокрема у контексті боротьби з корупцією, пропонуємо звернутися до теореми Томаса: “Якщо люди визначають ситуації як реальні, то вони реальні у своїх наслідках” [5, с. 605].

Сам Р. Мертон як популяризатор теореми Томаса та автор цього епоніму зазначав: “Якби теорема Томаса була більш відома, то механізми нашого суспільства стали б набагато зрозумілішими. Хоча цій теоремі бракує точності та повноти теорем Ньютона, вона володіє таким самим даром релевантності та успішно застосовується до багатьох, якщо не до більшості соціальних процесів” [5, с. 605].

Крім того, на думку Р. Мертона, вислів В. Томаса – “напевне, одна з найважливіших фраз, яка коли-небудь була надрукована американським соціологом” [6, с. 380].

Подібним до положень теореми Томаса є ефект Розенталя (ефект Пігмаліона), названий на честь американського психолога Р. Розенталя [7]. Впевненість у чомусь спонукає людину вести себе таким чином, щоб ця впевненість підтвердилась. У цьому випадку зазначений психологічний феномен перетинається з положеннями теореми Томаса.

Варто також звернути увагу й на подальші розширені тлумачення теореми Томаса. Російський дослідник А. Луков виокремлює три основні наслідки теореми Томаса: 1) якщо люди визначають деякі ситуації як нереальні, ці ситуації не спричиняють реальних наслідків або приводять до наслідків, які відповідають об'єктивній реальності; 2) якщо ситуації реальні за своїми наслідками, то не обов'язково люди визначають такі ситуації як реальні; 3) якщо люди визначають деякі ситуації як реальні, ці ситуації по-різному реальні у своїх наслідках [8, с. 222; 9, с. 39].

Російська дослідниця у сфері соціології І. Дев'ятко за результатами власного експериментального дослідження запропонувала ще одне тлумачення теореми Томаса: “Навіть якщо люди визначають ситуації як реальні, вони можуть і не мати реальних наслідків” [10, с. 162].

Крім того, дослідники, які займаються вивченням теореми Томаса, звертають увагу на зростання її ролі під впливом засобів масової комунікації, насамперед, телебачення та інтернету [11]. Таким чином, “те, що було окремим випадком на початку століття, стало глобальною ситуацією наприкінці століття завдяки розвитку інформаційних технологій” [8, с. 222].

Тому спробуємо застосувати положення теореми Томаса для аналізу та прогнозування ситуації на прикладі зміни влади та боротьби з корупцією в українському суспільстві.

Під час викладення матеріалу статті ми будемо вживати поняття “несистемні політики”. Даний феномен буде розглядатися нами у сенсі боротьби із корупцією на противагу попередній еліті. Стосовно українського правлячого класу вітчизняними соціологами у різний час були висловлені досить серйозні застереження. Так, говорячи про формування української еліти у перше десятиліття незалежності, Є. Головаха зазначав, що “аморальна більшість обирає аморальні форми правління та відповідних суб’єктів” [12, с. 22]. Внаслідок цього при владі в країні опинялися “найжадібніші, найаморальніші та найпідліші люди” [13]. І. Рущенко для характеристики української еліти та суспільства напередодні Революції Гідності використовував поняття “кримінальна еліта”, яка стоїть на чолі “кримінального суспільства”, в якому панує “інституціональна корупція” [14]. Саме корупція “перетворилася на символ української суспільної системи” та стала “головною ознакою “кримінального суспільства” по-українськи” [14, с. 8]. І. Бекешкіна висловила так, надаючи оцінку українській еліті через два роки після Революції Гідності: “Системи “зрілої корупції” не здатні змінюватися “зсередини”, а отже, трансформувати корупційну систему, де всі пов’язані між собою, “можуть люди “зі сторони”, для яких немає “своїх” [15]. Таким чином, ми будемо використовувати поняття “несистемні політики” на противагу попередній (“системній”) еліті та системній корупції, яку вона уособлює.

Метою статті є розгляд перспектив боротьби з корупцією в українському суспільстві після приходу до влади несистемної політичної сили під кутом зору теореми Томаса.

Як зазначає Р. Мертон: “Перша частина теореми – це наполегливе нагадування про те, що люди реагують не лише на об’єктивні риси ситуації, але й (а інколи і в першу чергу) на значення, яке ця ситуація має для них. А коли вони приписують ситуації певне значення, їх подальша поведінка та деякі з наслідків їхньої поведінки зумовлені цими запропонованими значеннями” [5, с. 606].

Якщо ми застосуємо мертонівське тлумачення теореми Томаса для аналізу результатів виборів і перспектив нової влади у боротьбі з корупцією, то можемо припустити, що перемога новообраного Президента та його команди була пов’язана з тим, що у суспільстві певного значення було надано саме несистемним політикам як рушіям суспільних змін, у тому числі за напрямом боротьби з корупцією.

Це підтверджують результати соціологічного опитування, яке проводилося Фондом “Демократичні ініціативи” імені Ілька Кучеріва спільно з Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) 8–20 серпня 2019 р., згідно з якими, головна причина непередбачуваної перемоги В. Зеленського полягає в тому, що люди “хотіли радикального оновлення влади” (55%), “не хотіли, щоб Президентом залишався Петро Порошенко” (38,9%) та вважають, “що він – “нове обличчя”, не з політиків, не задіяний у корупції та інших подібних речах” (34,4%) [16].

На окрему увагу заслуговує приписування значення ситуації у вигляді ототожнення В. Зеленського з В. Голобородьком – головним героєм серіалу “Слуга народу”, роль якого зіграв шоумен. Згідно з даними згаданого опитування Фонду “Демократичні ініціативи” імені Ілька Кучеріва, 50% опитаних повідомили, що дивилися серіал “Слуга народу” ще до початку передвиборчої кампанії. Схожі дані наводить і телеканал “1+1”, на якому транслювався серіал: на ньому “Слугу народу” переглянуло 20 млн глядачів аудиторії віком 4 роки і старші [17]. При цьому найбільше дивилися цей серіал виборці В. Зеленського (64%). Крім того, “виступи 95-го кварталу” дивилися 85,3%, що свідчить про медійну впізнаваність В. Зеленського у суспільстві [16] (до речі, соціолог Є. Головаха вважає, що популярності новообраного Президента “сприяв не образ Голобородька, а його жорстка сатира” [2], а дослідниця І. Жежко-Браун – що політтехнологічний сценарій його кампанії містив не лише згаданий серіал, але й інші постановки “Студії “Квартал 95”, зокрема політичні шоу “Вечірній квартал” і “ЧистоNews” [4, с. 100]).

Варто також зважати й на похідну від серіалу рекламу у вигляді тизерів (тизер-трейлерів) – коротких рекламних роликів за сюжетом серіалу, які створювали інтригу щодо подальшого розвитку подій з логічною прив’язкою до майбутніх виборів. Під час передвиборчої кампанії тизери, в яких було показано подальші кроки головного героя серіалу “Слуга народу” та ймовірний розвиток подій у країні, транслювалися на телебаченні та поширювалися в інтернеті.

Керівник Офісу Президента України А. Богдан щодо рекламних тизерів за мотивами серіалу “Слуга народу” зазначав: “Ці короткі рекламні ролики, в яких народ бачив на екрані те, що вони говорять на кухні, ... ми почули, що вони говорять на кухні, і показали їм те, що в їхній голові, а не те, що в нашій” [18].

За даними Соціологічної групи “Рейтинг”, у квітні 2018 р. В. Зеленський мав підтримку на майбутніх Президентських виборах у 8,3% (зокрема, його прізвище почало фігурувати у списку кандидатів у замірах “Рейтингу” з березня 2018 р.) [19]. Тобто його рейтинг був на рівні з рейтингом О. Ляшка. У січні 2019 р., вже після того, як В. Зеленський оголосив про намір балотуватися на посаду Президента України, він випередив всіх інших кандидатів і до кінця березня його відрив від решти кандидатів лише зростав [20].

Оцінка ситуації як реальної одним із членів команди новообраного Президента А. Богданом яскраво описується ним самим: “Для мене був певний психологічний зовсім не жарт, а серйозна фраза, яку я йому сказав: “Володя, ти взагалі розумієш, що фільмом “Слуга народу” ти надав людям надію?” [18].

Визначення ситуації як реальної мало місце й серед верхівки вітчизняної політичної та економічної еліти. Так, І. Коломойський зазначав: "...Ахметов сказав мені про те, що Зеленський буде Президентом, ще у 2016-му році. Після першого випуску "Слуги народу" ... Я ще від Зеленського не чув, що він збирається йти" [21].

На зв'язок із серіалом звертає увагу й П. Порошенко: "Зеленський – не Голобородько, це точно. Але люди це ототожнювали. Це також технологія, яка на сьогоднішній день спрацювала" [22]. До речі, серед виборців П. Порошенка найбільша частка осіб, які вбачають причину несподіваної перемоги В. Зеленського у тому, що його ототожнювали з героєм серіалу "Слуга народу" (35,5%) [16].

Про вплив самовтілюваного пророцтва на виборців за допомогою серіалу може свідчити й створення політичної партії з однойменною назвою – "Слуга народу". Партію було створено у квітні 2016 р. і спочатку вона мала назву "Партія рішучих змін", а в грудні 2017 р. змінила назву на "Слуга народу". Не маючи належної партійної структури, нерухомості та коштів [23; 24], партія вже в квітні 2018 р. мала рейтинг 9% (за даними Соціологічної групи "Рейтинг") [19]. Фактично респонденти пов'язували партію з однойменним серіалом, а сама вона більше нагадувала не партію у звичному розумінні, а віртуальний проект.

Отже, люди реагують не лише на об'єктивні характеристики ситуації, але й на те, яке значення вони особисто надають цій ситуації. Таким чином, ототожнення кандидата на посаду керівника держави з головним героєм серіалу, який зіграв роль президента у ньому, стало однією з причин реального вибору його Президентом України.

Коментуючи другу частину теореми Томаса, Р. Мертон зазначає: "Спочатку самоздійснення пророцтва є помилковим визначенням ситуації, яке провокує нову поведінку, за якої початкове помилкове уявлення стає істинним. Ілюзорна достовірність самоздійснення пророцтва увічніює владу помилки, оскільки провісник посилатиметься на реальний хід подій як доказ того, що він був правий із самого початку" [5, с. 608].

Під час передвиборчої кампанії кандидат у Президенти В. Зеленський зберігав мовчанку, і виборці, не знаючи його власної думки щодо певної проблеми, зокрема стратегічних питань стосовно подальшого розвитку країни, помилково визначали його позицію на свій розсуд. Реальний кандидат у Президенти України В. Зеленський був далеким від його кінематографічного прототипу, але виборці могли визначити його як реальність, яка наближена до взірця, ототожнюючи реального кандидата та вигаданого персонажа, приписуючи реальному В. Зеленському поведінку віртуального Голобородька.

Крім того, об'єктивною рисою ситуації є відсутність досвіду у новообраного голови держави та його команди. Водночас цю ситуацію можна визначати по-різному: як шанс (можливість) – саме так вчинила більшість виборців, або як ризик (загрозу).

Самовтілюване пророцтво може мати двобічний характер: з одного боку, як вже згадувалося, воно може полягати у вірі глядачів (виборців) у здатність героя (кандидата) змінити нинішню систему, з іншого боку (несистемного політика та його команди), воно може виглядати як віра політичного новачка у власні сили та здатність стати лідером змін. Отже, сам кандидат може ототожнювати себе із своїм персонажем, вжива-

тись у роль і відтворювати відповідну поведінку у реальному житті. У такому разі можна розглядати контекст поведінки новообраного Президента, а також представників його команди з точки зору драматургічного підходу Е. Гофмана, згідно з яким, виконання ролі передбачає віру актора у виконувану партію та пропонований образ реальності [25, с. 49].

Олігарх І. Коломойський припускає, що думки стосовно президентства у В. Зеленського з'явилися у 2015 р. під час зйомок “Слуги народу” та після реакції на серіал [21], підтверджуючи аргумент щодо визначення ситуації як реальної вже самим актором, який зіграв роль головного героя у серіалі, та його подальшої поведінки як потенційного на той момент кандидата у Президенти України. Таким чином, положення теореми Томаса можуть бути застосовані й щодо лідера країни та його команди.

Тепер поглянемо на перспективи несистемного політика та його команди у боротьбі з корупцією крізь призму теореми Томаса. Це більш складне завдання, адже якщо у випадку перемоги В. Зеленського на президентських і його команди на парламентських виборах ми говоримо про доконаний факт (хоча ще на початку весни 2019 р. це виглядало як фантастика), а отже, розглядаємо реалізацію самоздійснюваного пророцтва постфактум, то щодо боротьби несистемного політика та його команди з корупцією ми не знаємо, якими будуть її перебіг і кінцевий результат.

Для пояснення можливості здійснення самовтілюваного пророцтва у цьому випадку звернемося до сюжету фільму “Слуга народу”. В його основі лежить боротьба з корупцією головного героя – шкільного вчителя історії, який уособлює пересічну людину з народу, та неочікувано для всіх і навіть для самого себе стає президентом країни. Його союзниками у цій боротьбі стають друзі головного героя. Соціальним злом, проти якого спрямована боротьба головного героя, є політична корупція, яка стоїть на перешкоді розвитку країни, заважає проведенню реформ тощо. Уособленням політичної корупції та зловживань у вищих ешелонах влади постають олігархи та їхні маріонетки: мери, губернатори, народні депутати, міністри на чолі з прем'єр-міністром тощо. При цьому головний герой своєю принциповою позицією протистоїть не лише корупції у владних верхах, але й корупції у суспільстві в цілому. Через це у нього та членів його команди виникають конфлікти та непорозуміння навіть із рідними та близькими людьми, а також внутрішні конфлікти.

Крім того, має значення мотивація поведінкових актів, зокрема за мірою раціональності (згідно з М. Вебером). Якщо намагання приборкати корупцію для новообраного голови держави та його команди є ціннісно-раціональною дією, яка, у свою чергу, ґрунтується на певній системі цінностей (наприклад, сам В. Зеленський в інтерв'ю Д. Гордону зазначав, що його батько є принциповим противником корупції та виховав у ньому “хворобливе відчуття брехні та неправди” [26]), формується на свідомому виборі, зумовленому розумінням обов'язку та відповідальності, уявленнями про честь і гідність тощо, то ця обставина є потужним мотивуючим фактором, що збільшує шанс на успіх у справі боротьби з корупцією.

Сам В. Зеленський під час свого інтерв'ю представникам західних медіа незадовго до першого туру президентських виборів на запитання з приводу ймовірності його ідентифікації виборцями з героєм серіалу “Слуга народу” зазначив таке: “Я знаю одне,

що ми займаємося політичною сатирою шістнадцять років. І тоді і близько не було фільму “Слуга народу”. Ми говорили про наших політиків і реагували на їхні дії за дванадцять років до появи проєкту “Слуга народу”. Певною мірою у людей є відчуття, що у кіно та житті – це одна й та сама людина. І, мабуть, це навіть правдиво, тому що “Слуга народу” – ... це наша мрія, зробити таку країну” [27].

У 25-й серії “Слуги народу” – “P.S. Фільм про фільм”, яка вийшла після першого сезону серіалу, були зібрані висловлювання учасників проєкту. Цікавими враженнями поділився режисер серіалу О. Кирющенко: “Монолог у Верховній Раді, який промовляв наш герой... Двісті п’ятдесят людей народу, акторів масових сцен, які сидять у цій залі... Моїм проханням було у фіналі монологу нікому не аплодувати... П’ять дублів по закінченню монологу вони не могли стриматися, вони починали аплодувати тому, що робив цей чоловік (В. Зеленський – авт.)... Ці монологи були як програма якась. Тобто він ... робив власні приклади, які ... приходили йому в голову ... щодо ситуації в країні, ... люблячи цю країну. Людина так говорила, говорила від себе. Просто оратор. Це не артист, це оратор... Це вже ... діяч. Це – шедеврально...” [28].

Умовним містком між вигаданістю кіно та реальністю життя можна назвати інтерв’ю В. Зеленського після ста днів перебування на посаді Президента України іншому акторові серіалу С. Боклану, який зіграв у ньому роль прем’єр-міністра. Під час інтерв’ю на запитання: чи пішов би він знову на вибори, якщо можна було б повернутися назад – в минулий рік, В. Зеленський відповів, що “...не можна було не скористатися такою можливістю. У тебе є реальний шанс допомогти людям. Я в це вірю. Я відчуваю, що в нас вийде” [29].

Отже, якщо Президент України та його команда визначають можливість втілення у життя змін в країні (у тому числі й подолання корупції) як реальну, то самі зміни можуть стати реальними за своїми наслідками.

Українська політична система просякнута корупцією і відтворює корупційні практики. Тому, на нашу думку, несистемному політику простіше наважитися на її перезавантаження та реалізацію шансу подолати корупцію у владних ешелонах.

Після Революції Гідності до влади прийшли політики, які, як і їхні попередники, переважно уособлювали стару політичну систему, що склалася в Україні за добу незалежності. Певне оновлення політичного класу продемонстрували парламентські вибори в Україні у жовтні 2014 р., за підсумками яких Верховна Рада України оновилася на 56% [30]. Хоча такими темпами процес оновлення еліти розтягнувся б на певний час. Не варто відкидати й зворотний процес: імовірність зараження нових обличчя, які з’явилися у політиці, вірусом корупції.

Із приходом до влади несистемних політиків кругообіг еліт (згідно з В. Парето) в українському суспільстві значно прискорився. За результатами виборів 2019 р., відбулося стрімке оновлення вітчизняного політичного класу та зміна еліт.

Існують певні соціальні факти (за Е. Дюркгаймом), які можуть сприяти самоздійсненню пророцтва щодо боротьби з корупцією в українському суспільстві та вплинути на його втілення. Ми можемо констатувати таке: В. Зеленський не пов’язаний із старою політичною системою, до приходу в політику він зробив себе сам та є самодо-

статнім, він та його партія вперше в історії незалежної України створили монобільшість у парламенті, ця монобільшість є найбільшою в історії новітнього українського парламентаризму (254 народних депутати), що надає можливість виконавчій і законодавчій гілкам влади діяти спільно, у другому турі президентських виборів за нього віддали свої голоси 73,2%, що є найвищим результатом президентських перегонів, за результатами другого туру президентських виборів він переміг у всіх регіонах країни (крім Львівської області) – всі ці та інші факти свідчать про високий рівень довіри до новообраного Президента України та його команди.

Варто зазначити, що існують і певні ризики на шляху боротьби несистемної політичної сили з корупцією. Одним з найбільших ризиків є зовнішній агресор, який намагатиметься скористатися промахами та невдачами новообраного керівника держави та його команди. Водночас корупція загрожує державі зсередини, послаблюючи її, тому в умовах зовнішньої агресії боротьба із нею набуває першочергового значення.

Не менш суттєвим ризиком постають олігархи та урядовці, які мають свій інтерес у збереженні корупційних практик і легко не погодяться на зміну правил гри. Сюди ж можна віднести й інформацію, яка поширюється частиною суспільства, щодо зв'язків новообраного Президента з одним із олігархів. При цьому український соціум найбільш нетерпимим є саме до корупції еліти (на відміну від побутової корупції). Недовіра до урядовців і олігархів як найбільших гальм для суспільства на шляху до реформ фіксується і за даними соціологічних опитувань [16; 31].

До ризиків варто віднести й складнощі з формуванням команди фахівців, яких би поєднували професіоналізм, порядність і патріотизм, а також бажана відсутність зв'язків зі старими елітами. Російський музикант, співак і композитор А. Макаревич зазначив щодо діючого Президента України таке: “Ми познайомилися задовго до того, як з'явився фільм “Слуга народу”. Мені подобається вся ця історія. Це красиво. Я йому довіряю абсолютно, тому що він не злодюга, не брехун і не жлоб” та водночас зауважив на труднощах, які його супроводжують: “Це пов'язано з його командою. Команду ось так клацанням пальцями зібрати неможливо” [32].

Отже, варто зважати на ризики, які походять власне від самої несистемності новообраного лідера та його команди. Як вже зазначалося, частина суспільства сприймає новообраного голову держави та його команду як ризик (загрозу), зокрема маючи на увазі під несистемністю нової влади її некомпетентність в управлінні державою. При цьому нова еліта не застрахована й від запозичення корупційних поведінкових патернів своїх попередників, та за такого сценарію розвитку подій мало чим відрізнятиметься від системних політиків, яких вона заступила у владі.

Водночас, на нашу думку, більш ризикованим є саме збереження при владі українського правлячого класу у тому вигляді, в якому він сформувався за роки незалежності, та одним із символів якого стала системна корупція.

Крім того, зазначимо, що корупцією пронизана не лише владна еліта, але й все українське суспільство. Навіть за умови того, що несистемний політик має щире бажання приборкати корупцію, він повинен зважати на те, що може наштовхнутися не лише на спротив з боку еліти, але й на протидію з боку суспільства.

З'явилися й інші ризики, яких раніше не було, зокрема, пандемія COVID-19, яка охопила весь світ, не оминувши й Україну, та наслідки якої відчують на собі практично всі сфери людської життєдіяльності.

Перемога несистемного кандидата географічно об'єднала Україну, однак під його знаменами об'єдналися громадяни держави з різними поглядами на її подальший розвиток, у тому числі й із стратегічних питань. Більшість суспільства, на відміну від стійких олігархічних фінансово-промислових груп і вертикалі політичної системи, є ситуативною. Тому від швидкості антикорупційних реформ та їхньої результативності залежатиме довіра та підтримка суспільством влади. Крім того, зворотною стороною підтримки більшості може стати переростання демократії у владу небагатьох та узурпація влади (згідно із “залізним законом олігархії” Р. Міхельса).

За останніми (на момент написання статті) даними соціологічних опитувань боротьба з корупцією залишається однією з найпріоритетніших сфер, в яких суспільство очікує першочергових змін від Президента України (45%), поступаючись пріоритетністю лише “припиненню бойових дій на Сході України” (64%) [33]. До цього часу дії влади у боротьбі з корупцією у вищих ешелонах влади більшість опитаних КМІС вважали неуспішними: у березні 2020 р. так вважали 75%, у лютому 2020 р. – 83%, у листопаді 2019 р. – 69% [34]. За даними опитування Центру Разумкова (лютий 2020 р.), зменшилася частка респондентів, які вважали, що дії новообраного Президента України спрямовані на захист загальнонаціональних інтересів (з 54,5% у вересні 2019 р. до 37% у лютому 2020 р.), та, відповідно, збільшилася частка осіб, які вважали, що “вони спрямовані на захист власних інтересів та інтересів свого оточення”: з 24,5% у вересні 2019 р. до 41% у лютому 2020 р. [35]. За даними опитування КМІС (14–17 травня 2020 р.), присвяченого оцінці першого року президентства В. Зеленського, 26% опитаних вважали його успішним у зниженні рівня корупції серед урядовців, а 66% – неуспішним. Крім того, лише 16% вважали його успішним у притягненні до відповідальності за корупцію представників попередньої влади, а 73% – неуспішним [36].

Ризики, перелік яких не вичерпується зазначеним, та реальний стан справ у боротьбі новообраної влади з корупцією, у тому числі й у вищих ешелонах влади, спонукають припускати ймовірність розвитку подій і за іншими сценаріями, коли визначення ситуації як реальної може й не мати реальних наслідків або реальність цих наслідків може бути іншою.

Певні аналогії у цьому випадку можна провести з президентством В. Ющенка, який прийшов до влади на хвилі великих суспільних очікувань і сподівань. Після його перемоги на президентських виборах у суспільстві спостерігалася ситуація, за якої частка осіб, які вважали, що справи в країні розвиваються у правильному напрямі, суттєво перевищувала частку осіб, які дотримувалися протилежної думки. Так, у березні 2005 р. частка оптимістів щодо розвитку подій у країні становила 47%, у червні того ж року – 42,6%; протилежну думку у березні 2005 р. мали 21%, у червні – 30,6% (Фонд “Демократичні ініціативи”, КМІС, 18–27 березня та 14–25 червня 2005 р.) [37; 38].

Так само суттєве збільшення оптимістів щодо оцінки розвитку подій у країні спостерігалася і після перемоги В. Зеленського. За даними опитувань Фонду “Демокра-

тичні ініціативи” імені Ілька Кучеріва та Центру Разумкова частка осіб, які вважали, що суспільство розвивається у правильному напрямі, у червні 2019 р. становила 41,3%, у серпні – 50,5% (вперше за час проведення подібних замірів частка оптимістів склала половину), у вересні – 57,2% (рекорд оптимізму за весь період замірів з 2004 р.), у грудні – 44,2% (протилежної думки у червні дотримувалися 35,5%, у серпні – 23,1%, у вересні – 16,8%, у грудні – 35,8% опитаних) [38; 39; 40].

В заявленій у передвиборчих гаслах обох президентів радикальності щодо боротьби з корупцією також спостерігалось багато спільного: порівняймо “Бандитам – тюрми” та “Весна прийде – саджати будемо”.

Водночас корупційний скандал і конфлікти у команді третього президента призвели до розколу “помаранчевої команди” та відставки уряду ще до закінчення першого року президентства В. Ющенка. Перший серйозний корупційний скандал у команді шостого президента навколо “плівок Єрмака” не призвів до відставок і гучних заяв з боку керівництва країни, а лише проявився у заяві прес-служби Офісу Президента у Telegram та заяві фракції політичної партії “Слуга Народу” у мережі “Facebook”, а також в обговоренні ситуації на рівні керівництва президентської команди. За даними опитування КМІС (7–11 квітня 2020 р.), більшість респондентів (63%) не чули про нього, а серед 32% осіб, які чули, половина зазначила, що Президент повинен відсторонити А. Єрмака на час розслідування, за результатами якого і приймати рішення про його відставку або продовження роботи [41].

За підсумками одинадцяти місяців президентства В. Зеленського, рейтинг його підтримки порівняно з результатами першого туру (30,24%) збільшився до 44,2% (КМІС, лютий 2020 р.) [42] (за даними КМІС, у квітні 2020 р. він становив 42,6% [43]), що відрізняє його від інших попередників на посаді Президента України. Позитивне ставлення до нього хоча й зменшилося протягом першого року президентської каденції, проте залишається найвищим серед усіх політиків країни (за даними КМІС, у вересні 2019 р. до новообраного Президента України позитивно ставилися 74% респондентів, а у квітні 2020 р. – 44%) [41]. Якби другий тур президентських виборів відбувся через рік, то 75% респондентів, як і в минулому році, проголосували б за діючого голову держави [44].

Те саме стосується і його політичної сили у парламенті, яка продовжує лідувати в рейтингах політичних партій: за даними опитування Соціологічної групи “Рейтинг” (10–12 квітня 2020 р.), за партію “Слуга народу” готова була проголосувати найбільша частка респондентів – 38,1%, за даними опитування КМІС (17–25 квітня 2020 р.), вона становила 32,6%, за даними опитування Центру Разумкова (24–29 квітня 2020 р.), – 41,5% (для порівняння: за результатами парламентських виборів 2019 р. партія “Слуга народу” отримала 43,16%) [43; 45; 46].

Висновки. Таким чином, теорема Томаса набуває особливого значення у добу інформаційних технологій, хоча сам В. Томас за життя не надавав їй особливого значення, а його вислів сприймався як окремий випадок. Колективна воля більшості українського народу та відповідна мотивація новообраної влади уможливило імовірність здійснення самовтілюваного пророцтва щодо боротьби з корупцією. На нашу думку,

шанси для реалізації подібного сценарію зберігаються. Проте на цьому шляху навряд чи вдасться уникнути помилок і невдач. Крім того, не варто відкидати й розвиток подій за сценаріями розширеного тлумачення теореми Томаса, коли визначення ситуації як реальної може й не мати реальних наслідків або бути по-різному реальним у своїх наслідках. Остаточну відповідь щодо того, наскільки справдиться це самоздійснюване пророцтво, надасть час, адже “цей експеримент необхідно проводити та прожити в реальному часі” [4, с. 117] та дійти висновків вже після його завершення. Сам же феномен самовтілюваного пророцтва є вельми цікавим, особливо у добу інформаційних технологій, і тому, на нашу думку, потребує подальшого вивчення.

Список використаних джерел

1. Нагорний Б. Чи потрібна Кассандра у XXI столітті? (деякі спірні роздуми стосовно соціального прогнозування). *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2009. № 2. С. 202–209.
2. Руденко Є., Сарахман Е. Євген Головаха: Феномен Зеленського – своєрідний “електоральний Майдан”. *Українська правда*. 2019. 18 квітня. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/04/18/7212520/>
3. Грицак Я. Записки ворога народу. *Новое время*. 2019. 29 квітня. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/zapiski-voroga-narodu-50018942.html>
4. Жежко-Браун И.В. Серіал “Слуга народа” как политехнологический сценарий президентской кампании Зеленского. *Идеи и идеалы*. 2019. Т. 11. № 3. Ч. 1. С. 94–122.
5. Мертон Р.К. Социальная теория и социальная структура. Москва: АСТ Москва “Хранитель”, 2006. 873 с.
6. Merton R.K. The Thomas Theorem and The Matthew Effect. *Social Forces*. 1995. December. No. 74 (2). P. 379–424. <https://doi.org/10.2307/2580486>
7. Rosenthal, R., Jacobson, L. (1968). Pygmalion in the Classroom. *Urban Rev*, 3, 16-20. <https://doi.org/10.1007/BF02322211>
8. Луков А.В. Следствия “теоремы Томаса” в условиях становления информационной цивилизации. *Знание. Понимание. Умение*. 2006. № 4. С. 220–222.
9. Хаустов Д.С. Теорема Томаса: жизнь одной идеи. *Идеи и идеалы*. 2014. № 3 (21). Т. 2. С. 38–45.
10. Девятко И.Ф. В сторону справедливости: экспериментальное исследование взаимосвязи между дескриптивным обыденным знанием и восприятием дистрибутивной справедливости. *Журнал социологии и социальной антропологии*. 2011. Т. XIV. № 2. С. 139–164.
11. Хаустов Д.С. Теорема Томаса и особенности конструирования социальной реальности через массовые коммуникации. *Социологические исследования*. 2012. № 7. С. 29–37.
12. Головаха Е. Феномен “аморального большинства” в постсоветском обществе: трансформация массовых представлений о нормах социального поведения в Украине. *Мониторинг общественного мнения*. 2002. № 6 (62), ноябрь – декабрь. С. 20–22.
13. Буткевич Б. Соціолог Євген Головаха: “В Україні вгорі всієї суспільної ієрархії опиняються найжадібніші, найаморальніші й найпідліші люди”. *Тиждень*. 2013. 7 квітня. URL: <https://tyzhden.ua/SOCIETY/75813>
14. Рушенко І. Від “кримінальної революції” до “кримінального суспільства”. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2014. № 2. С. 3–22.
15. Бекешкіна І. Український Спрут. Що змінилося в Україні за два роки після Революції Гідності. *Українська правда*. 2016. 19 лютого. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2016/02/19/7099593/>

16. 100 днів після президентських виборів: оцінки та очікування громадян. Фонд “Демократичні ініціативи” імені Ілька Кучеріва. 2019. 28 серпня. URL: <https://dif.org.ua/article/100-dniv-pislya-prezidentskikh-vivoriv-otsinki-ta-ochikuvannya-gromadyan>
17. Серіал “Слуга народу” переглянуло 20 млн глядачів. *TCH*. 2019. 11 грудня. URL: <https://tsn.ua/glamur/serial-sluga-narodu-pereglyanulo-20-mln-glyadachiv-552014.html>
18. Кравець Р., Бердинських Х. Андрій Богдан: “Я сказав Зеленському: “Розумієш, що фільмом “Слуга народу” ти дав людям надію?”. *Українська правда*. 2019. 25 квітня. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/04/25/7213591/>
19. Суспільно-політичні настрої населення: нові виклики. Квітень 2018. Соціологічна група “Рейтинг”. 2018. URL: http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ukraine_042018_press_ua.pdf
20. Моніторинг електоральних настроїв українців. 22–27 березня 2019. Соціологічна група “Рейтинг”. 2019. URL: http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_monitoring3_032019_press.pdf
21. Кравець Р. Коломойський: “Ми дзвонили Вакарчуку і питали: “Ти підтримуєш Зеленського чи ні?”. *Українська правда*. 2019. 27 травня. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/05/27/7216183/>
22. Мусаєва С. Петро Порошенко: Зеленський – не Голобородько, це точно. *Українська правда*. 2019. 29 липня. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/07/29/7222233/>
23. Кравець Р. Межа жаргу. Як Зеленський готується до виборів. *Українська правда*. 2018. 25 жовтня. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2018/10/25/7196270/>
24. Черегун Д. “Слуга народу”: Зеленський не відповідає народу, чи піде партія на вибори. *ЧЕСНО*. 2018. URL: <https://www.chesno.org/post/721/>
25. Гофман И. Представление себя другим в повседневной жизни / Пер. с англ. и вступ. статья А.Д. Ковалёва. Москва: Канон-пресс-Ц, Кучково поле, 2000. 304 с.
26. Зеленський: Якщо мене оберуть президентом, спочатку будуть поливати брудом, потім – поважати, а потім – плакати, коли піду. *ГОРДОН*. 2018. 26 грудня. URL: <https://gordonua.com/ukr/publications/zelenskyi-yakshcho-mene-oberut-prezidentom-spochatku-budut-polyvaty-brudom-potim-povazhaty-a-potim-plakaty-koly-pidu-609294.html>
27. Інтерв'ю Володимира Зеленського – про війну на Донбасі, олігархів і Слугу Народу. *You Tube*. 2019. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Ls0tv5M6fMs>
28. “Слуга народа” 1 сезон 25 серія “P.S. Фильм о фильме”. URL: <https://1plus1.video/ru/sluga-naroda/1-sezon/film-o-filme-full>
29. 100 днів президента Володимира Зеленського. *TCH*. 2019. 31 серпня. URL: <https://tsn.ua/video/video-novini/100-dniv-prezidenta-volodimira-zelenskogo.html>
30. Українці оновили Раду на 56%. *Українська правда*. 2014. 31 жовтня. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/10/31/7042837/>
31. Реформи в Україні: громадська думка населення-2019. Опитування 6–11 грудня 2019 р. Фонд “Демократичні ініціативи” імені Ілька Кучеріва. 2020. URL: <https://dif.org.ua/article/reformi-v-ukraini-gromadska-dumka-naselennya-2019>
32. Решето Ю. Андрей Макаревич: Зеленский – не ворюга, не вун и не жлоб. *Deutsche Welle*. 2020. 19 лютого. URL: <https://p.dw.com/p/3XwpD>
33. Суспільно-політичні настрої населення (22–26 січня 2020 року). Соціологічна група “Рейтинг”. 2020. URL: http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ukraine_022020_press.pdf
34. Оцінка успішності влади та реакція суспільства на події, пов’язані з епідемією коронавірусу. Київський міжнародний інститут соціології. 2020. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=928&page=1>
35. Оцінка громадянами діяльності влади, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків, електоральні орієнтації громадян (лютий 2020 р.). Центр Разумкова. 2020. URL:

<http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-diialnosti-vlady-riven-doviry-do-sotsialnykh-instytutiv-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-liutyi-2020r>

36. Рік президента Зеленського, боротьба з епідемією коронавірусу, травневі свята та політичні рейтинги. Київський міжнародний інститут соціології. 2020. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=945&page=1>

37. Думки і погляди населення України – березень 2005 року. Фонд “Демократичні ініціативи” імені Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/article/dumki-i-poglyadi-naselennya-ukraini-berezen-2005-roku>

38. Підсумки-2019 й прогнози на 2020-й: громадська думка. Фонд “Демократичні ініціативи” імені Ілька Кучеріва. 2019. URL: <https://dif.org.ua/uploads/pdf/11959295625e040cd8aca726.53964640.pdf>

39. Громадська думка України на 28-му році незалежності держави. Фонд “Демократичні ініціативи” імені Ілька Кучеріва. 2019. URL: <https://dif.org.ua/article/gromadska-dumka-ukraini-na-28-rotsi-nezalezhnosti-derzhavi>

40. Оцінка громадянами ситуації в країні, рівень довіри до виконавчих та правоохоронних органів влади, оцінка діяльності Уряду (лютий 2020 р.). 2020. Центр Разумкова. URL: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-riven-doviry-do-vkonavchikh-ta-pravookhoronnykh-organiv-vlady-otsinka-diialnosti-uriadu-liutyi-2020r>

41. Оцінка успішності влади та реакція суспільства на епідемію коронавірусу та політичні події в країні. Київський міжнародний інститут соціології. 2020. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=930&page=1>

42. Динаміка рейтингу підтримки політичних лідерів і партій порівняно з президентськими і парламентськими виборами 2019 року. Київський міжнародний інститут соціології. 2020. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=918&page=2>

43. Рейтинги підтримки політичних лідерів і партій: квітень 2020 року. Київський міжнародний інститут соціології. 2020. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=937&page=1>

44. Рік президента Зеленського: оцінки громадян. Травень 2020. Соціологічна група “Рейтинг”. 2020. URL: http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ukraine_monitoring_052020_press.pdf

45. Україна на карантині: моніторинг суспільних настроїв. Соціологічна група “Рейтинг”. 2020. URL: http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_cc_iii_wave_press.pdf

46. Оцінка громадянами ситуації в країні, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків, електоральні орієнтації громадян (квітень 2020 р.). Центр Разумкова. 2020. URL: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-riven-doviry-do-sotsialnykh-instytutiv-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-kviten-2020r>

Отримано 13.04.20 та оновлено 25.05.20

References

1. Nahorny, B. (2009). Is Cassandra needed in the 21st Century? (some controversial reflections about social forecasting). *Sotsiologiya: teoriya, metody, marketing – Sociology: theory, methods, marketing*, 2, 202-209 [in Ukrainian]

2. Rudenko, Ye., Sarakhman, E. (2019, April 18). Yevhen Golovakha: The Zelenskyi phenomenon is a kind of “electoral Maidan”. *Ukrainska Pravda*. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/04/18/7212520/> [in Ukrainian]

3. Hrytsak, Ya. (2019, April 29). Notes of the enemy of the people. *Novoe vremya*. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/zapiski-voroga-narodu-50018942.html> [in Ukrainian]

4. Zhezhko-Braun, I.V. (2019). TV Series “Servant of the People” as the Scenario and Political Technology of Zelensky's Presidential Campaign. *Ideji i idealy – Ideas and Ideals*, 11, 3, 1, 94-122. <https://doi.org/10.17212/2075-0862-2019-11.3.1-94-122> [in Russian]
5. Merton, R.K. (2006). Social theory and social structure. Moscow: AST Moscow “Khranitel” [in Russian]
6. Merton, R.K. (1995, December). The Thomas Theorem and The Matthew Effect. *Social Forces*, 74 (2), 379-424. <https://doi.org/10.2307/2580486>
7. Rosenthal, R., Jacobson, L. (1968). Pygmalion in the Classroom. *Urban Rev*, 3, 16-20. <https://doi.org/10.1007/BF02322211>
8. Lukov, A.V. (2006). The consequences of the “Thomas theorem” in the conditions of the formation of information civilization. *Znanie. Ponimanie. Umenie. – Knowledge. Understanding. Skill*, 4, 220-222 [in Russian]
9. Khaustov, D.S. (2014). Thomas theorem: the life of one idea. *Ideji i idealy – Ideas and Ideals*, 2, 3 (21), 38-45 [in Russian]
10. Devyatko, I.F. (2011). Toward justice: An experimental study of the relationship between descriptive everyday knowledge and perceptions of distributive justice. *Zhurnal sotsiologii i sotsialnoi antropologii – Journal of Sociology and Social Anthropology*, XIV, 2, 139-164 [in Russian]
11. Khaustov, D.S. (2012). Thomas theorem and peculiarities of constructing social reality through mass communication. *Socis – Sociological Studies*, 7, 29-37 [in Russian]
12. Golovakha, Ye. (2002, November-December). The phenomenon of the “immoral majority” in post-Soviet society: the transformation of mass ideas about the norms of social behavior in Ukraine. *Monitoring obshchestvennogo mneniya – Monitoring public opinion*, 6 (62), 20-22 [in Russian]
13. Butkevych, B. (2013, April 7). Sociologist Yevhen Golovakha: “In Ukraine, at the top of the entire social hierarchy are the greediest, the most immoral and the meanest people”. *Tyzhden* [in Ukrainian]
14. Rushchenko, I. (2014). From the “criminal revolution” to the “criminal society”. *Sotsiologiya: teoriya, metody, marketing – Sociology: theory, methods, marketing*, 2, 3-22 [in Ukrainian]
15. Bekeshkina, I. (2016, February 19). Ukrainian Octopus. What has changed in Ukraine in the two years since the Revolution of Dignity. *Ukrainska Pravda* [in Ukrainian]
16. 100 days after the presidential election: citizens' assessments and expectations. (2019, August 28). Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation. URL: <https://dif.org.ua/article/100-dniv-pislya-prezidentskikh-vivoriv-otsinki-ta-ochikuvannya-gromadyan> [in Ukrainian]
17. The series “Servant of the People” was viewed by 20 million viewers. (2015, December 11). TSN. URL: <https://tsn.ua/glamur/serial-sluga-narodu-pereglyanulo-20-mln-glyadachiv-552014.html> [in Ukrainian]
18. Kravets, R., Berdynskiy, H. (2019, April 25). Andriy Bogdan: “I told Zelenskyi: “Do you understand that you gave people hope in the movie “Servant of the People”?””. *Ukrainska Pravda*. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/04/25/7213591/> [in Ukrainian]
19. Socio-political attitudes of the population: new challenges. April 2018. (2018). Sociological group “Rating”. URL: http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ukraine_042018_press_ua.pdf [in Ukrainian]
20. Monitoring of electoral moods of Ukrainians. March 22-27, 2019. (2019). Sociological group “Rating”. URL: http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_monitoring3_032019_press.pdf [in Ukrainian]
21. Kravets, R. (2019, May 27). Kolomoisky: “We called Vakarchuk and asked: “Do you support Zelenskyi or not?””. *Ukrainska Pravda*. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/05/27/7216183/> [in Ukrainian]
22. Musayeva, S. (2019, July 29). Petro Poroshenko: “Zelenskyi is not Goloborodko, that's for sure. *Ukrainska Pravda*. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/07/29/7222233/> [in Ukrainian]

23. Kravets, R. (2018, October 25). The limit of the joke. As Zelenskyi prepares for the election. *Ukrainska Pravda*. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2018/10/25/7196270/> [in Ukrainian]
24. Cheretun, D. (2018). “Servant of the People”: Zelenskyi does not answer to the people whether the party will go to the elections. *CHESNO*. URL: <https://www.chesno.org/post/721/> [in Ukrainian]
25. Hoffman, E. (2000). *The Presentation of Self in Everyday Life*. Moscow: Canon-press-C, Kuchkovo pole [in Russian]
26. Zelenskyi: “If I am elected president, they will first pour mud, then respect, and then cry when I leave”. (2018, December, 26). *HORDON*. URL: <https://gordonua.com/ukr/publications/zelenskyi-yakshcho-mene-oberut-prezydentom-spochatku-budut-polyvaty-brudom-potim-povazhaty-a-potim-plakaty-koly-pidu-609294.html> [in Ukrainian]
27. Interview with Volodymyr Zelenskyi – about the war in the Donbass, the oligarchs and the Servant of the People. (2019). *You Tube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=LS0tv5M6fMs> [in Ukrainian]
28. “Servant of the people” 1 season 25 episode “P.S. Movie about the movie”. URL: <https://1plus1.video/ru/sluga-naroda/1-sezon/film-o-filme-full> [in Russian]
29. 100 days of President Volodymyr Zelenskyi. (2019, August 31). *TSN*. URL: <https://tsn.ua/video/video-novini/100-dniv-prezidenta-volodimira-zelenskogo.html> [in Ukrainian]
30. The Ukrainians renewed the Rada by 56%. (2014, October 31). *Ukrainska Pravda*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/10/31/7042837/> [in Ukrainian]
31. Reforms in Ukraine: Public Opinion-2019. Survey December 6–11, 2019. (2020). Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation. URL: <https://dif.org.ua/article/reformi-v-ukraini-gromadska-dumka-naselennya-2019> [in Ukrainian]
32. Resheto, Ju. (2020, February 19). Andrey Makarevich: “Zelenskyi is not a thief, not a liar and not a miser. *Deutsche Welle*. URL: <https://p.dw.com/p/3XwpD> [in Russian]
33. Socio-political moods of population (22-26 January, 2020). (2020). Sociological group “Rating”. URL: http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ukraine_022020_press.pdf [in Ukrainian]
34. Evaluation of the success of the authorities and the public response to events related to the coronavirus epidemic. (2020). Kyiv International Institute of Sociology. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=928&page=1> [in Ukrainian]
35. Citizens' assessment of government activity, level of trust in social institutions and politicians, electoral orientation of citizens (February 2020). (2020). Razumkov Center. URL: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-diialnosti-vlady-riven-doviry-do-sotsialnykh-instytutiv-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-liutyi-2020r> [in Ukrainian]
36. The Year of President Zelenskyi, the fight against the coronavirus epidemic, the May holidays and political ratings. (2020). Kyiv International Institute of Sociology. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=945&page=1> [in Ukrainian]
37. Opinions and views of the population of Ukraine – March 2005. (2005). Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation. URL: <https://dif.org.ua/article/dumki-i-poglyadi-naselennya-ukraini-berezen-2005-roku> [in Ukrainian]
38. 2019 results and 2020 forecasts: public opinion. (2019). Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation. URL: <https://dif.org.ua/uploads/pdf/11959295625e040cd8aca726.53964640.pdf> [in Ukrainian]
39. Public opinion of Ukraine on the 28th year of independence of the state. (2019). Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation. URL: <https://dif.org.ua/article/gromadska-dumka-ukraini-na-28-rotsi-nezalezhnosti-derzhavi> [in Ukrainian]
40. Citizens' assessment of the situation in the country, level of trust in the executive and law enforcement authorities, evaluation of the Government's activities (February 2020). (2020). Razumkov Center. URL: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy->

sytuatsii-v-kraini-riven-doviry-do-vykonavchych-ta-pravookhoronnykh-organiv-vlady-otsinka-diialnosti-uradiu-liutyi-2020r [in Ukrainian]

41. Assessment of the success of the authorities and the public response to the coronavirus epidemic and political events in the country. (2020). Kyiv International Institute of Sociology. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=930&page=1> [in Ukrainian]

42. Dynamics of the rating of support for political leaders and parties compared to the 2019 presidential and parliamentary elections. (2020). Kyiv International Institute of Sociology. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=918&page=2> [in Ukrainian]

43. Ratings of Support of Political Leaders and Parties: April 2020. (2020). Kyiv International Institute of Sociology. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=937&page=1> [in Ukrainian]

44. A year of President Zelenskyi: assessments of citizens. (2020). Sociological group "Rating". URL: http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ukraine_monitoring_052020_press.pdf [in Ukrainian]

45. Ukraine under quarantine: monitoring of public moods. (2020). Sociological group "Rating". URL: http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_cc_iii_wave_press.pdf [in Ukrainian]

46. Citizens' assessment of the situation in the country, level of trust in social institutions and politicians, electoral orientations of citizens (April 2020). (2020). Razumkov Center. URL: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-riven-doviry-do-sotsialnykh-instytutiv-ta-politykiv-elektoralni-oriantatsii-gromadian-kviten-2020r> [in Ukrainian]

Received on 13.04.20 and updated on 25.05.20